

Łukasz Pers

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

lukasz.grzegorz.pers@gmail.com

Utwory fotograficzne w regulacjach prawa autorskiego od czasów II Rzeczypospolitej do chwili obecnej. Analiza prawoporównawcza

Photographic works in copyright regulations from the times of the Second Polish Republic to the present. Comparative legal analysis

STRESZCZENIE

Tematem niniejszego artykułu jest analiza regulacji prawa autorskiego dotyczących utworów fotograficznych, na tle historycznym. Pierwszą ustawą normującą sytuację prawną fotografii była ustawa z dnia 29 marca 1926 roku o prawie autorskim. Na jej gruncie utwory fotograficzne mogły stanowić przedmiot prawa autorskiego, ale powstanie praw uzależnione było od spełnienia szeregu warunków formalnych, w szczególności umieszczenia zastrzeżenia praw autorskich. Następna ustawa z dnia 10 lipca 1952 roku o prawie autorskim nie przyniosła wielu zmian w tym zakresie, nadal w znacznym stopniu ograniczając zakres ochrony prawnoautorskiej przyznanej fotografiom. Z kolei obecnie obowiązująca ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych zrezygnowała z większości rozwiązań ograniczających zakres ochrony prawnoautorskiej w stosunku do fotografii. Po przeanalizowaniu najważniejszych przepisów odnoszących się do utworów fotograficznych na gruncie kolejnych ustaw z zakresu prawa autorskiego, autor dokonuje oceny zmian, jakie zaszły na tle regulacji prawa autorskiego dotyczących fotografii w XX wieku.

Słowa kluczowe: utwory fotograficzne, zastrzeżenie prawa autorskiego, prawa autorskie, historia prawa

WSTĘP

Obecnie, nie sposób wyobrazić sobie dzisiejszego społeczeństwa bez fotografii, która stanowi jeden z najpopularniejszych spośród masowo wykorzystywanych środków przekazu. Fotografia nierozłącznie związana jest od lat z kulturą masową, ale jednocześnie z powodzeniem aspiruje także do rangi kultury wysokiej.

Ponadto, technika fotograficzna pełni także ważną rolę w tak istotnych, a zarazem zróżnicowanych sferach życia jak edukacja, medycyna czy kryminalistyka. Warto jednak przy tym zauważyć, że fotografia stanowi relatywnie nową dziedzinę sztuki względem pozostałych rodzajów dzieł takich jak np. utwory literackie, malarskie czy muzyczne, dlatego też nie może być dla nikogo szczególnie zaskakujący początkowy sceptycyzm ustawodawcy względem tej kategorii dzieł, czego wyrazem było ograniczanie zakresu przysługującej im ochrony prawnoautorskiej w pierwszych polskich kodyfikacjach z zakresu prawa autorskiego. Należy bowiem podkreślić, że regulacje prawne dotyczące fotografii zmieniły się znacząco od czasów II Rzeczypospolitej, a utwory fotograficzne szczęśliwie przebyły długą drogę od bycia „kopciuszkiem prawa autorskiego”¹ do zrównania ich pozycji z pozostałymi rodzajami utworów na gruncie obecnie obowiązującej ustawy.

REGULACJE W CZASACH II RZECZYPOSPOLITEJ

W czasach II Rzeczypospolitej, fotografia nie stanowiła już zupełnej nowości i była już wówczas dynamicznie rozwijającą się dziedziną. Chociaż powszechnie kwestionowano jeszcze jej artystyczną i twórczą wartość², nie wpływało to jednak na dalszą popularyzację tego środka przekazu. W związku z gwałtownym rozwojem i powszechnym wykorzystaniem fotografii, niezbędna stała się prawna ocena tego zjawiska na gruncie regulacji prawa autorskiego. Dotychczas, na ziemiach polskich obowiązywały w tym zakresie niejednolite ustawy pozostawione przez państwa zaborcze. Cechą wspólną dla wszystkich tych regulacji było początkowe upośledzenie ochrony prawno-autorskiej utworów fotograficznych względem pozostałych rodzajów utworów, co przejawiało się w szczególności w warunku formalnym umieszczenia zastrzeżenia na odbitkach fotografii oraz ustanowieniu krótszego czasu trwania praw autorskich³. Wyłącznie niemiecki ustawodawca zdecydował się na zniesienie wymogów formalnych w stosunku do utworów fotograficznych na mocy ustawy o prawie autorskim od utworów sztuk plastycznych i fotograficznych z dnia 9 stycznia 1907 roku⁴.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, konieczne stało się ujednoczenie regulacji prawa autorskiego przez polskiego ustawodawcę. Prace nad projektem ustawy powierzono subkomitetowi wyłonionemu z sekcji prawa cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej. Członkowie utworzonego subkomitetu

¹ A. Stelmach, *Kopciuszek prawa autorskiego*, „Prawo i Życie” 1967, nr 8, s. 4.

² S. Gołąb, *Ustawa o prawie autorskim z materiałami*, Warszawa 1928, s. 45, 49, 63.

³ R. Sarbiński, *Utwór fotograficzny i jego twórca w prawie autorskim*, Zakamycze 2004, str. 229–231.

⁴ *Ibidem*, str. 351.

byli zasadniczo zgodni co do tego, że utwory fotograficzne powinny zostać co do zasady objęte ochroną prawnoautorską⁵.

Przedmiotem rozbieżności były jednak wymogi formalne powstania ochrony dla fotografii, a także skutki ich niedochowania. O ile pojawiały się słuszne głosy niektórych prawników takich jak Stanisław Wróblewski⁶ czy Jan Jakub Litauer⁷, że ochrona prawnoautorska utworów fotograficznych nie powinna być ograniczona poprzez konieczność umieszczenia zastrzeżenia na odbitkach [tak jak miało to miejsce w ustawach państw zaborczych – Ł.P.], to ostatecznie w toku prowadzonych prac legislacyjnych zwyciężyła i tak koncepcja wyrażona w projekcie ustawy autorstwa Fryderyka Zoll⁸, zgodnie z którą dopiero zamieszczenie na odbitkach fotografii stosownego zastrzeżenia warunkowało powstanie prawa autorskiego do utworu. Tym samym, na mocy art. 1 pierwszej polskiej ustawy o prawie autorskim⁹ utwory fotograficzne zasadniczo mogły stanowić przedmiot prawa autorskiego, ale jednocześnie zakres przysługującej im ochrony został znacząco ograniczony w stosunku do pozostałych kategorii dzieł.

Powstanie praw autorskich do fotografii uzależnione było bowiem nie tylko od ogólnych przesłanek z art. 1 pr. aut. 26, w świetle których utwór musiał kolejno: zostać ustalony; stanowić przejaw działalności duchowej; odznaczać się cechą osobistej twórczości. Warto dodać również, że dla zakwalifikowania dzieła jako utworu, prawnie irrelevantna była obiektywnie postrzegana artystyczna wartość dzieła. Z kolei zgodnie z art. 3 pr. aut. 26, warunkiem formalnym dla powstawania praw autorskich do fotografii była konieczność zawarcia wyraźnego ich zastrzeżenia na odbitkach zdjęcia. Ustawa nie precyzowała treści takiego zastrzeżenia, wobec czego należy uznać, że wystarczające w świetle powołanego przepisu było każde sformułowanie, świadczące wyraźnie o woli twórcy do objęcia ochroną prawnoautorską fotografią. Poza tym, powołany przepis uzależniał wywołanie skutków prawnych względem osób trzecich od uwidocznienia na odbitkach roku zdjęcia. W sytuacji, gdy nie wskazano daty wykonania zdjęcia, prawa autorskie do fotografii wywoływały skutek w stosunku do osób trzecich wyłącznie w sytuacji, gdy wiedziały one, że czas trwania prawa jeszcze nie upłynął.

W tym miejscu, warto zwrócić uwagę na pewne trudności interpretacyjne związane z redakcją art. 3 pr. aut. 26 w zakresie, w którym przewidywał wymóg umieszczenia zastrzeżenia na odbitkach. W związku z tym sformułowaniem, powstawały wątpliwości związane z oceną prawną sytuacji, gdy fotografia była utrwalona

⁵ S. Gołąb, *op. cit.*, s. 35–45.

⁶ S. Wróblewski, *Uwagi do prawa autorskiego w projekcie prof. Zolla*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne”, Kraków 1921, nr 3–4, str. 45–46; S. Gołąb, *op. cit.*, str. 131.

⁷ S. Gołąb, *op. cit.*, s. 112.

⁸ *Ibidem*, str. 82.

⁹ Ustawa z dnia 29 marca 1926 roku o prawie autorskim (Dz. U. 1926 nr 48 poz. 286 ze zm.), dalej jako „pr. aut. 26”.

wyłącznie na kliszy, a odbitki do zdjęcia nigdy nie powstały¹⁰. Wątpliwości budziło też, czy w przypadku serii zdjęć istniała konieczność oznaczenia każdej z odbitek, ku któremu rozwiązaniu skłaniał się Fryderyk Zoll.¹¹ W odniesieniu do pierwszego z powyższych problemów, należy uznać za trafne stanowisko, wedle którego wymóg umieszczenia zastrzeżenia odnosił się wyłącznie do utworu fotograficznego utrwalonego na odbitkach, a w sytuacji, gdy te nigdy nie powstały, stosować należałoby zasady ogólne, wyrażone w art. 1 pr. aut. 26, a to wobec braku normy prawnej regulującej te sytuacje. Z kolei w przypadku wykonania serii fotografii, za wystarczające należałoby uznać zawarcie zastrzeżenia na jednej z odbitek, za czym przemawiać powinna zasada odformalizowania ochrony prawa autorskiego.

Zgodnie z art. 6 pr. aut. 26, prawa autorskie przysługiwały zasadniczo twórcy. W świetle brzmienia art. 9 pr. aut. 26, prawa przysługiwać miały jednak przedsiębiorcy, jeżeli zdjęcie powstało w ramach prowadzonego przedsiębiorstwa fotograficznego, a w przypadku zamówienia dzieła – zamawiającemu.

W ramach jednej z licencji ustawowych, na mocy art. 15 pkt 7 pr. aut. 26, zezwolono na korzystanie z fotografii bez zgody uprawnionego, przy czym miało się to odbywać w sposób nie-fotograficzny. Jako przykład takiego działania można wskazać wykonanie ilustracji na podstawie zdjęcia. Ustawodawca nie zdecydował się na wyróżnienie kategorii fotografii reporterskich, tak jak uczyniono to na gruncie następujących dwóch ustaw z zakresu prawa autorskiego.

Czas trwania prawa autorskiego w stosunku do utworów fotograficznych wynosił zaledwie 10 lat od chwili wykonania odbitek fotografii, chociaż ogólny czas ochrony wyznaczony w art. 21 pr. aut. 26 wynosił 50 lat od chwili śmierci twórcy. Pięćdziesięcioletni okres ochronny w odniesieniu do fotografii znajdował zastosowanie wyłącznie do serii zdjęć, które zostały wydane i liczony był od chwili śmierci wydawcy. Zbiór musiał jednak wyróżniać się znaczeniem artystycznym lub naukowym, ponieważ w przeciwnym wypadku wydłużony względem pojedynczych fotografii czas trwania praw autorskich nie znajdował zastosowania.

Regulacje prawnoautorskie odnoszące się do fotografii, wprowadzone w polskiej ustawie z 1926 roku należy ocenić krytycznie. Warto bowiem podkreślić, że brak było społecznie doniosłych powodów dla ograniczenia ochrony przysługującej utworom fotograficznym. Umieszczenie na odbitkach zastrzeżenia należy postrzegać jako kwestię o charakterze wyłącznie technicznym, ułatwiającą pozyskanie informacji o podmiocie prawa autorskiego i obowiązywaniu ochrony, a nie okoliczność, która powinna warunkować samo jej powstanie. Sposób uregulowania problematyki utworów fotograficznych wyraźnie świadczy o rezerwie, z jaką ustawodawca podchodził do tej stosunkowo nowej dziedziny sztuki. Wymóg formalny

¹⁰ S. Gołąb, *op. cit.*, str. 74.

¹¹ S. Ritterman, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1937, s. 29; F. Zoll, *Polska ustawa o prawie autorskim i konwencja berneńska*, Warszawa-Kraków-Poznań-Lwów 1926 s. 25.

powstania ochrony był również sprzeczny z istotą konwencji berneńskiej, wedle której ochrona przysługiwać powinna już od momentu ustalenia dzieła. Pomimo tego, że ustawa o prawie autorskim z 1926 roku sama w sobie stanowiła wyraz nowoczesności i przewidywała wiele innowacyjnych rozwiązań, ustawodawca nie ustrzegł się zarazem pewnego konserwatyizmu przy rozwiązaniu niektórych kwestii, takich jak regulacje poświęcone utworom fotograficznym.

REGULACJE POWOJENNE

Uchwalona w dniu 10 lipca 1952 roku ustawa o prawie autorskim¹², jako następczyni ustawy z 1926 roku, zasadniczo nie przewidywała rewolucyjnych zmian dotyczących utworów fotograficznych. Ustawodawca nie podjął również decyzji o odejściu od rozwiązań ograniczających ochronę przysługującą fotografiom, pomimo dalszego, dynamicznego rozwoju sztuki fotograficznej. W związku z powyższym, omówione zostaną jedynie najważniejsze zmiany w sposobie uregulowania utworów fotograficznych w stosunku do poprzednio obowiązującej ustawy.

Na mocy art. 2 pr. aut. 52 wymóg formalny dla powstania ochrony polegający na umieszczeniu zastrzeżenia praw autorskich do fotografii nadal obowiązywał, chociaż w nieco zmienionej formule. Redakcja powołanego przepisu pozostawiała jednak i tym razem wiele do życzenia, bowiem § 1 powołanego przepisu przewidywał wymóg uwidocznienia zastrzeżenia na „utworze”. Podkreślić należy zatem, że utwór jest określeniem dobra niematerialnego i nie stanowi on obiektu, istniejącego fizycznie w rzeczywistości, na którym można byłoby umieścić takie zastrzeżenie.

Tym samym, wykładnia art. 2 § 1 pr. aut. 52 wywoływała wiele rozbieżnych ocen w doktrynie¹³. W literaturze prawa autorskiego i orzecznictwie sądów polskich pojawiały się m.in. poglądy, że dla skuteczności zastrzeżenia powinno ono znaleźć się, tak jak przewidywała to ustawa z 1926 roku, na odbitkach fotografii¹⁴, ale nie brakowało również stanowisk, wedle których wystarczające byłoby umieszczenie zastrzeżenia na dowolnym egzemplarzu utworu¹⁵, bądź nawet jakimkolwiek obiekcie związanym z przedmiotem ochrony (np. umowie)¹⁶. Zwłaszcza w późniejszym orzecznictwie polskich sądów dominowały poglądy liberalne, opowiadające się za szeroką wykładnią powołanego przepisu, co należy oceniać jako pozytywną tendencję, pozostającą w zgodzie z zasadą odformalizowania ochrony prawa au-

¹² Ustawa z dnia 10 lipca 1952 roku o prawie autorskim (Dz. U. z 1952 r., nr 34, poz. 234 ze zm.), dalej jako „pr. aut. 52”.

¹³ S. Grzybowski, [w:] S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, *Zagadnienia prawa autorskiego*, Warszawa 1973, s. 89–91; J. Błęszyński, *Prawo autorskie*, wyd. III, Warszawa 1988, s. 56–57.

¹⁴ S. Ritterman, *op. cit.*, s. 200.

¹⁵ J. Błęszyński, *op. cit.*, s. 56–57.

¹⁶ Wyrok SA w Poznaniu z dnia 30 czerwca 1992 r., ACr 220/92.

torskiego. W wyroku z dnia 12 września 1995 roku, Sąd Apelacyjny w Warszawie uznał, że czynność fotografa, który w momencie przekazywania wydawcy zdjęć dołączył do foliowych opakowań diapozytywów pisemne informacje zawierające imię, nazwisko i adres twórcy oraz zastrzeżenie praw autorskich, należy uznać za wystarczającą dla powstania praw autorskich w świetle art. 2 § 1 pr. aut. 52¹⁷.

Za słuszny należy uznać pogląd, wedle którego umieszczenie zastrzeżenia na dowolnym egzemplarzu utworu było wystarczające dla powstania praw autorskich. Jak trafnie zauważa R. Sarbiński¹⁸, część autorów nie zwracała uwagi na dalszy rozwój sztuki fotograficznej, która od pewnego momentu nie wymagała już wykonywania odbitek za sprawą wspomnianych wyżej diapozytywów. Ograniczenie możliwości umieszczenia zastrzeżenia wyłącznie do fotografii, dla których wykonano odbitki, byłoby w tej sytuacji nieuzasadnionym pozbawieniem ochrony prawnoautorskiej zdjęć zwielokrotnionych za pomocą innej techniki.

Krokiem wstecz w stosunku do poprzedniej ustawy o prawie autorskim było niewątpliwie wykluczenie fotografii reporterskich spod ochrony prawa autorskiego na mocy art. 5 pkt 3 pr. aut. 52. Przyczyny takiego stanu rzeczy nie były do końca jasne, ale można podejrzewać, iż to ze względu na nadrzędny interes społeczny, przejawiający się w prawie społeczeństwa do informacji, ustawodawca zdecydował się wyłączyć spod ochrony prawa autorskiego fotografie reporterskie informujące odbiorcę o aktualnych wydarzeniach. Należy ocenić przedmiotowe rozwiązanie prawne krytycznie, bowiem wystarczające dla ochrony interesu zbiorowego byłoby włączenie kategorii fotografii reporterskich do przepisów o dozwolonym użytku, bez konieczności całkowitego pozbawienia twórcy ochrony.

Czas trwania autorskich praw majątkowych został powiązany przez ustawodawcę z faktem ich publikacji. Na mocy art. 27 pkt. 1 pr. aut. 52, prawa te wygasają bowiem z upływem 10 lat od chwili ich publikacji. W odróżnieniu od poprzednio obowiązującej ustawy, ten sam okres ochrony prawnoautorskiej odnosił się również do serii zdjęć fotograficznych, mających znaczenie artystyczne lub naukowe (art. 27 pkt 4 ustawy). Ze względu na brak stosownej regulacji, należy uznać, że w stosunku do nieopublikowanych fotografii zastosowanie znajdowała ogólna reguła z art. 26 pr. aut. 52, wedle której autorskie prawa majątkowe wygasają z upływem 20 lat, a po wejściu w życie nowelizacji ustawy z dnia 23 października 1975 roku¹⁹ 25 lat od chwili śmierci twórcy. Powyższa rozbieżność stanowiła ze strony ustawodawcy niezrozumiały przejaw karania twórcy, który zdecydował się na publikację swoich zdjęć.

¹⁷ Wyrok SA w Warszawie z dnia 12 września 1995 r., I ACr 590/95.

¹⁸ R. Sarbiński, *op. cit.*, s. 247–248.

¹⁹ Ustawa z dnia 23 października 1975 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim (Dz. U. z 1975 r., nr 34, poz. 184).

Ustawa o prawie autorskim z 1952 roku, w zakresie odnoszącym się do utworów fotograficznych, powieliała błędy swojej poprzedniczki. Co więcej, niektóre rozwiązania przewidziane w poprzedniej ustawie o prawie autorskim, chociaż już wówczas przestarzałe, zostały zredagowane na gruncie nowej ustawy w sposób budzący wiele wątpliwości. W szczególności należy powołać tutaj niewskazanie miejsca umieszczenia zastrzeżenia, bo za takie nie można uznać „utworu” czy powiązanie czasu trwania ochrony z chwilą publikacji fotografii. Z kolei wyłączenie spod przedmiotu ochrony prawa autorskiego fotografii reporterskich należy uznać za wyraźny przejaw dalszej, niezrozumiałej dyskryminacji sztuki fotograficznej ze strony ustawodawcy.

OBECNIE OBOWIĄZUJĄCE REGULACJE

Obecnie obowiązująca ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych²⁰, wprowadziła do polskiego porządku prawnego znaczące zmiany, również w odniesieniu do utworów fotograficznych. Zdecydowanie najistotniejszą ze zmian była rezygnacja z dodatkowego wymogu formalnego powstania ochrony, przewidzianego uprzednio w stosunku do fotografii. W konsekwencji, powstanie praw autorskich do utworów fotograficznych na gruncie obecnie obowiązującej ustawy zależy wyłącznie od spełnienia ogólnych reguł, wspólnych dla wszystkich rodzajów utworów, które zostały wyrażone w art. 1 pr. aut. 94. Słusznie zrezygnowano z bezpodstawnego wymogu zamieszczenia na egzemplarzach zdjęć zastrzeżenia praw autorskich. Od chwili wejścia w życie obecnej ustawy, umieszczenie podobnego zastrzeżenia stanowić może jedynie prawnie irrelevantne oświadczenie twórcy, informujące o przysługujących mu prawach.

Fotografie reporterskie ponownie zostały uznane za przedmiot prawa autorskiego. Jednocześnie, ustawodawca zezwolił na mocy art. 25 ust. 1 pkt. 1 lit. c pr. aut. 94 na rozpowszechnianie w środkach masowego przekazu wcześniej rozpowszechnionych, aktualnych fotografii reporterskich (tzw. prawo przedruku fotografii reporterskich). Pewne wątpliwości interpretacyjne budzić może jednak pojęcie „aktualności”, bowiem nie jest oczywiste czy przedmiotowe kryterium należy odnosić do chwili wykonania zdjęcia, czy aktualności wydarzenia, które przedstawiać ma fotografia. Wydaje się, że zgodnie ze stanowiskami wyrażanymi w literaturze prawa autorskiego, należy uznać, iż „aktualność” należy oceniać, mając na uwadze szybkość obiegu informacji oraz powszechność zainteresowania społeczeństwa daną tematyką²¹. Należy przy tym podzielić jednocześnie stanowi-

²⁰ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2000 r., nr 80, poz. 904 ze zm.), dalej jako „pr. aut. 94”.

²¹ E. Traple, [w:] J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Ćwiąkański, R. Markiewicz, E. Traple, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, wyd. II, Warszawa 2001, s. 273.

ska R. Sarbińskiego, zgodnie z którym walor aktualności nie może „odżywać” w nieskończoność, np. w związku z kolejnymi rocznicami pewnego wydarzenia²². Stosownie do brzmienia art. 25 ust. 2 pr. aut. 94, w sytuacji wykorzystania fotografii reporterskiej w ramach prawa przedruku, twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia. Nie ulega zatem wątpliwości, iż również sytuacja prawna uprawnionych z tytułu autorskich praw majątkowych do fotografii reporterskich uległa znaczącej poprawie na gruncie nowej ustawy.

Przejawu równoprawnego traktowania utworów fotograficznych należy również upatrywać w zrównaniu czasu trwania autorskich praw majątkowych do utworów fotograficznych w stosunku do pozostałych kategorii utworów. Ustawodawca przewidział bowiem w art. 36 pkt 1 pr. aut. 94 jednolity dla większości rodzajów utworów okres 50 lat, a po wejściu w życie nowelizacji z 2000 roku²³ – 70 lat od chwili śmierci twórcy. Natomiast w przypadku, gdy moment śmierci twórcy nie jest znany, czas trwania autorskich praw majątkowych należy liczyć od chwili pierwszego rozpowszechnienia utworu.

Ustawa z 1994 roku wprowadziła także instytucję tzw. „odżycia praw” do utworów, które to prawa autorskie według przepisów dotychczasowych wygasły. Zgodnie z art. 124 ust. 1 pkt 3 pr. aut. 94, autorskie prawa majątkowe do takich utworów, choć wygasły w świetle wcześniejszych regulacji, zaczęły ponownie obowiązywać i trwać mają od daty ich powstania aż do czasu upływu okresu przewidzianego dla nich w art. 36 pr. aut. 94. W odniesieniu do utworów fotograficznych pewne wątpliwości budziła ocena prawna przypadków, gdy twórca nie zamieścił zastrzeżenia praw autorskich na fotografii bądź zdjęcie miało charakter fotografii reporterskiej, w związku z czym w świetle przepisów poprzedniej ustawy prawa autorskie do takich dzieł nigdy nie powstały. Niektórzy przedstawiciele doktryny prawa autorskiego podnosili bowiem, że skoro *ratio legis* dla wprowadzenia do polskiego porządku prawnego omawianej instytucji była potrzeba ujednoczenia ochrony prawnoautorskiej dla różnych kategorii utworów, to za w pełni uzasadnione należy uznać zastosowanie tej regulacji do wszystkich utworów, które korzystają z ochrony na mocy obecnie obowiązującej ustawy²⁴. Powołane stanowisko, chociaż częściowo uzasadnione, należy jednak odrzucić jako sprzeczne z jasnym brzmieniem art. 124 ust. 1 pkt 3 pr. aut. 94, który odnosi się do utworów, do których prawa autorskie według dotychczasowych przepisów wygasły, a zatem musiały one najpierw powstać w świetle tych regulacji. Za powyższą wykładnią, odrzucającą możliwość objęcia ochroną prawnoautorską fotografii, które były niechronione pod

²² R. Sarbiński, *op. cit.*, str. 277.

²³ Ustawa z dnia 9 czerwca 2000 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2000 r., nr 53 poz. 637).

²⁴ R. Sarbiński, *Wybrane problemy intertemporalne prawa autorskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2005, Nr 89, s. 225.

rządami poprzednio obowiązującej ustawy, opowiedział się także Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 czerwca 2002 roku²⁵.

W świetle powyższych uwag, należy zatem stwierdzić, iż na gruncie obecnie obowiązujących przepisów, autorskie prawa majątkowe do utworu fotograficznego nadal istnieją i przysługują uprawnionemu, jeżeli tylko prawa autorskie pod rządami poprzedniej ustawy w ogóle powstały i nie upłynął jeszcze siedemdziesięcioletni okres trwania autorskich praw majątkowych. W konsekwencji, wiele starych fotografii, sięgających nawet czasów II Rzeczypospolitej, stało się ponownie przedmiotem autorskich praw majątkowych, o ile tylko twórca zamieścił stosowne zastrzeżenie praw autorskich.

Zgodnie z brzmieniem art. 127 ust. 1 pr. aut. 94, korzystanie z utworów bez zezwolenia uprawnionego w okresie pomiędzy wygaśnięciem okresu ochrony wyznaczonego zgodnie z unormowaniami poprzedniej ustawy o prawie autorskim, a wejściem w życie ustawy z 1994 roku należy uznać za dozwolone, w związku z czym nie mogą one stanowić podstawy późniejszych roszczeń twórcy. Jedynie dalsze korzystanie z utworu fotograficznego po wejściu w życie obecnie obowiązującej ustawy, wiązać się będzie już z koniecznością zapłaty uprawnionemu stosownego wynagrodzenia. Z kolei zgodnie z ust. 2 powołanego przepisu, czynności prawne, podejmowane w tym okresie w sposób zgodny z dotychczasowymi przepisami zostały uznane za skuteczne i powinno się je oceniać według regulacji prawa autorskiego, które obowiązywały w chwili ich dokonania.

Należy podkreślić, że ustawodawca w sposób należyty unormował sytuację prawną utworów fotograficznych na gruncie obecnie obowiązującej ustawy. Słusznie zrezygnowano z wymogu formalnego umieszczenia zastrzeżenia praw autorskich, który już w połowie XX wieku stanowił rozwiązanie wyraźnie anachroniczne, a także z powrotem objęto ochroną prawa autorskiego także fotografie reporterskie. Poziom ochrony przyznanej tej kategorii dzieł nareszcie zrównał się z ochroną przewidzianą dla pozostałych rodzajów utworów. W związku z rezygnacją ustawodawcy z dalszej dyskryminacji utworów fotograficznych, sztuce fotograficznej zapewniono należyte warunki prawne do dalszego rozwoju tego medium.

OCENA ZMIAN

Reasumując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że regulacje prawnoautorskie dotyczące utworów fotograficznych, przeszły znaczącą przemianę w ciągu minionego stulecia. Na początku XX wieku fotografia jako młoda dziedzina, nie znajdowała jeszcze powszechnego uznania, a jej wartość artystyczna była wyraźnie kwestionowana. Ustawa o prawie autorskim z 1926 roku, chociaż przewidująca

²⁵ Wyrok SN z dnia 6 czerwca 2002 r., I CKN 654/00.

wiele innowacyjnych rozwiązań, niestety nie zdecydowała się na nawiązanie do niemieckiej ustawy dotyczącej prawa autorskiego do utworów plastycznych i fotograficznych z 1907 roku, która jako pierwsza na ziemiach polskich zrezygnowała z wymogu formalnego umieszczenia zastrzeżenia.

O ile jednak ograniczenia względem utworów fotograficznych wprowadzone przez ustawodawcę z 1926 roku, można do pewnego stopnia wytłumaczyć, to nic nie usprawiedliwia utrwalenia tego stanu rzeczy oraz pogorszenia jakości legislacyjnej za sprawą wprowadzenia do polskiego porządku prawnego ustawy o prawie autorskim z 1952 roku. W tym czasie, sztuka fotograficzna przeszła już znaczącą ewolucję związaną z dalszym rozwojem techniki, co doprowadziło do szerokiego rozpowszechnienia tego medium. Pomimo tego, nie zdecydowano się jednak na odejście od dotychczasowych rozwiązań i pogłębiono jedynie istniejącą już wcześniej dyskryminację utworów fotograficznych.

Dopiero obecnie obowiązująca ustawa zdecydowała się na zrównanie sytuacji prawnej fotografii z pozostałymi kategoriami utworów, co powinno było nastąpić już wiele lat wcześniej. Walory artystyczne sztuki fotograficznej nie budzą już bowiem od dziesiątek lat u nikogo najmniejszych wątpliwości, a znaczenie fotografii w dzisiejszym społeczeństwie informacyjnym jest dzisiaj wprost nieocenione. Cieszyć powinno zatem, że w końcu dalszy rozwój sztuki fotograficznej może przebiegać pod należąca wszystkim rodzajom utworów ochroną prawa, a nie pomimo regulacji tego prawa.

BIBLIOGRAFIA

- Bleszyński J., *Prawo autorskie*, wyd. III, Warszawa 1988.
- Gołąb S., *Ustawa o prawie autorskim z materiałami*, Warszawa 1928.
- Grzybowski S., [w:] *Zagadnienia prawa autorskiego*, S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, Warszawa 1973.
- Ritterman S., *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1937.
- Sarbiński R., *Utwór fotograficzny i jego twórca w prawie autorskim*, Zakamycze 2004.
- Sarbiński R., *Wybrane problemy intertemporalne prawa autorskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2005, nr 89.
- Stelmach A., *Kopciuszek prawa autorskiego*, „Prawo i Życie” 1967, nr 8.
- Traple E., [w:] *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Cwiąkański, R. Markiewicz, E. Traple, wyd. II, Warszawa 2001.
- Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz. U. z 1952 r., nr 34, poz. 234).
- Ustawa z dnia 23 października 1975 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim (Dz. U. z 1975 r., nr 34, poz. 184).
- Ustawa z dnia 29 marca 1926 r. o prawie autorskim (Dz. U. 1926 nr 48 poz. 286).
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2000 r. Nr 80, poz. 904).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2000 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2000 r., nr 5,3 poz. 637).

Wróblewski S., *Uwagi do prawa autorskiego w projekcie prof. Zolla*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne”, Kraków 1921, nr 3–4.

Wyrok SA w Poznaniu z dnia 30 czerwca 1992 r. ACr 220/92.

Wyrok SA w Warszawie z dnia 12 września 1995 r. I ACr 590/95.

Wyrok SN z dnia 6 czerwca 2002 r., I CKN 654/00.

Zoll F., *Polska ustawa o prawie autorskim i konwencja berneńska*, Warszawa-Kraków-Poznań-Lwów 1926.

SUMMARY

The subject of this article is the analysis of copyright regulations regarding photographic works, with a consideration of the historical basis. The first act regulating the legal situation of photography was the Act of 29 March 1926 on Copyright. In the accordance with the provisions of the Act, photographic works could be the subject of copyright law, nevertheless the creation of rights was dependent on the fulfillment of a number of formal conditions, in particular placing copyright notice. The next Act of 10 July 1952 on Copyright did not bring many changes in this respect, still significantly limiting the scope of copyright protection granted to photographic works. On the other hand, currently binding Act of February 4, 1994 on Copyright and Related Rights, abandoned most solutions that limited the scope of copyright protection granted to photographic works. After analyzing the most important regulations within the subsequent copyright laws, the author evaluates the changes that occurred in the copyright regulations regarding photographic works in the 20th century.

Keywords: photographic works, copyright notice, copyright law, history of law